

УДК 351.758.5

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ВІДНОСИН ДЕРЖАВИ З РЕЛІГІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Рябко І.В.

кандидат наук з державного управління
Класичний приватний університет

I. Вступ

Країни розвинутої демократії, насамперед, європейські, не порушуючи одного із найважливіших прав людини – права на свободу совісті та релігії, намагаються цивілізовано вирішувати проблеми, якими нерідко супроводжується діяльність релігійних організацій. Законодавчими та виконавчими органами різних держав застосовуються такі форми державного втручання: створення відповідних законодавчих рамок умов, просвітительська діяльність, інформування громадськості про діяльність релігійних організацій, а в разі необхідності попередження про їх небезпеку, допомога особам, які зазнали негативного впливу внаслідок їх діяльності, впровадження відкритої (Греція, Великобританія, ісламські країни та ін.) або завуальованої (Німеччина, Франція, Іспанія, Бельгія та ін.) протекціоністської політики стосовно традиційних церков як носіїв національної культури. Вивчення досвіду цих країн може бути корисним для побудови державно-церковних відносин в Україні.

II. Постановка завдання:

- вивчити досвід побудови європейської практики сучасних систем відносин держави з новітніми і традиційними релігіями;
- дослідити основні елементи правового регулювання цих відносин;
- зробити їх порівняльний аналіз і запропонувати можливості використання світової практики у вітчизняній системі державно-церковних відносин.

III. Результати

На сучасному етапі розвитку світової спільноти в країнах світу державно-церковні відносини будуються по-різному. Так, наприклад, законодавство Іспанії встановлює певне обмеження релігійних свобод, а саме обмеження релігійної діяльності, пов'язаної з психічними або параспсихічними феноменами, а також поширення пов'язаних із ними гуманістичних або духовних (спіритуалістичних) цінностей, що суперечать релігійним цінностям [4]. Якщо говорити про правове визнання відповідно до закону, то чинне законодавство виділяє декілька типів релігійних об'єднань, що володіють цілком відмінним статусом:

- 1) католицька церква;

- 2) досить “глибоко укорінені” церкви, що можуть, відповідно до закону, вступати в угоду з державою;

- 3) інші церкви і релігійні співтовариства, що не володіють статусом “укоріненних”, але мають визнаний законом статус релігійного співтовариства або конфесії, що містяться в описі порядку реєстрації релігійних об'єднань;

- 4) релігійні групи, що не володіють подібним статусом і названі сектами або новими релігійними рухами, оскільки вони не відповідають вимогам закону і найчастіше мають статус не релігійних, а приватних об'єднань або асоціацій.

Італійський закон про церкву створює систему, що має три шари. Найбільш міцні позиції утримує РКЦ, яка користується переважним становищем, гарантованим конкордатою (угодою між державою і церквою, котрий надає останній певні права) та іншими численними постановами. Відносини між державою і РКЦ будуються через конкордати, котрі розглядаються як такі, що мають юридичну силу, як і міжнародні угоди. Проміжне становище займають ті церкви, які досягли угоди з державою. Ці конфесії існують в Італії протягом тривалого часу. Їм гарантовано становище, подібне до статусу РКЦ (п'ятидесятники, адвентисти, іудеї, баптисти і лютеранці). У найнижчому шарі знаходяться групи, які сприймаються як такі, що суперечать громадському порядку. Серед громад нижчого шару знаходяться, наприклад, мусульмани і “Свідки Єгови”, що лише нещодавно прибули до Італії. Їх діяльність регулюється відповідно до закону № 1150 від 1929 р. і загальними законами про асоціації. Найнижчі групи позбавлені деяких важливих привілеїв, які надаються церквам, що мають угоду з державою [11].

У Великобританії статус державної мають дві церкви: Англійська церква Англії та Пресвітеріанська церква Шотландії. Королева (королева) Великобританії оголошується Конституцією Верховним Правителем Церкви Англії на Землі [12]. Королівська влада освячується Церквою Англії під час коронації. Єпископів призначає монарх з обов'язковим висвяченням собором єпископів. Статус державної дає змогу англійській церкві перебрати на себе і певні держав-

ні функції, отримувати фінансування з державного бюджету та зберігати безумовно домінуюче становище [12].

У ФРН існує два різних юридичних статуси для церков. Найбільші з них, а також деякі нечисленні – всього близько 15 – мають спеціальний статус. Ці релігійні організації мають бути виключно релігійними, а не комерційними асоціаціями; мати досить визначену і відмінну від інших організацій релігійну доктрину; кількість їх членів, грошові прибутки організацій і структура мають бути цілком достатніми для існування в межах державних законів. Роль держави у ФРН полягає, зокрема, й у тому, щоб захищати громадян та підтримувати соціальний мир [7].

Уряд та Національні збори Франції аналізують саме явище існування новітніх релігійних рухів та вивчають питання доцільності прийняття окремих законодавчих актів стосовно регламентації діяльності неокультів у Франції. Загальним положенням при визначенні заходів щодо запобігання негативним наслідкам від діяльності певної частини неокультів є теза про доцільність “підвищення пильності держави та суспільства до сект і їх діяльності”. У цьому плані вважається необхідним вести ретельне вивчення самого феномену новітніх релігійних рухів і поширення інформації про їх діяльність; більш суворим є застосування чинного законодавства у випадках порушення цими угрупованнями прав людини на свободу, працю, громадський порядок, податкового та економічного законодавства. Після масової загибелі членів “Ордену сонячного храму”, що сталася в грудні 1995 р. у Франції, СЗР провела детальне вивчення діяльності 173 неокультів, котрі діють у країні. Результатом вивчення стала двотомна доповідь, що була опублікована. При цьому начальник зазначеного підрозділу І. Бертран заявив, що метою його служби була не “інвентаризація сект”, а ґрунтовний аналіз того, яку шкоду суспільству може заподіяти кожна з них [2].

У Греції оголошується державною релігією православ'я. Статут православної церкви має статус державного закону, закріплює за церквою, її єпископами, парафіями, монастирями та іншими церковними інститутами становище корпоративних суб'єктів публічного права. Державою встановлені гарантоване утримання і пенсія для дияконів і парафіяльних священиків, а з 1969 р. почався перехід на державне утримання ієрархів, з 1980 р. – державне забезпечення в цій галузі стало нормою [5].

В Австрії привілейоване право надане дванадцяти офіційним релігіям. З 1997 р. австрійське законодавство вимагає для реєстрації релігійної громади 300 засновників. До того ж релігійному об'єднанню, щоб ста-

ти офіційною церквою, необхідно мати два відсотки населення держави згідно з останнім переписом.

Бельгійське законодавство визнає теоретичну рівність між усіма релігіями, але в країні існують досить різні підходи до певних релігійних організацій. Ряд релігійних організацій користується офіційним визнанням, підставою для якого є соціальна цінність релігії в служінні народів. Зараз таким статусом користуються шість конфесій: РКЦ, протестанти, іудеї, англіканці, мусульмани, Грецька православна церква та Руська православна церква, але РКЦ є першою серед рівних. У Бельгії для відстеження процесів у сектантському середовищі створено спеціальну службу “Сюрте де Л'Ета”, яка збирає і видає інформацію про порушення законодавства на релігійному ґрунті [10].

У 1999 р. при прем'єр-міністрові Республіки Польща (далі – РП) створено спеціальну експертну раду з представників зацікавлених міністерств, відомств і католицької церкви, основним завданням якої є координація діяльності державних органів з протидії поширенню сектантства у державі. Мініюсту РП доручено виробити чіткі юридичні визначення понять релігійних сект, груп і рухів, а також надати уряду пропозиції щодо внесення відповідних змін у чинне законодавство.

В Угорщині з 1993 р. до сьогодні у відповідних державних органах обговорюється питання щодо встановлення мінімуму – десять тисяч осіб, – необхідного для реєстрації релігійної організації.

Законодавство Латвії вимагає для заснування релігійної громади 10 засновників, а Литви – 15, але цього недостатньо для одержання юридичного статусу. Крім того, для його одержання потрібно мати у Латвії десять громад, а в Литві – дві.

Парламентська Асамблея Ради Європи прийняла Рекомендацію “Протиправні дії сект” від 1999 р. № 1412, де висловлюється занепокоєння стосовно діяльності неокультів, незалежно від того, називаються вони релігійними, езотеричними чи спіритуальними. У цьому документі виявляється крайня необхідність пересвідчитись, чи відповідають дії представників неокультів, незалежно від їх походження, принципам демократичного суспільства. Тому вкрай важливо мати достовірну інформацію про ці групи та розповсюджувати її серед широкої громадськості з тим, щоб зацікавлені особи та організації змогли надати свої коментарі з приводу її об'єктивності. Рекомендація наголошує на необхідності внести до навчальних програм, зокрема для підлітків, спеціальні відомості про історію окремих віровчень та філософські погляди їх представників. Приділяється велика увага захисту

найбільш вразливих груп населення, зокрема дітей, які є членами неоекультів. Передбачається впровадження рішучих заходів щодо відстоювання їх прав у разі поганого ставлення, гвалтування, існування розгорнутої системи заборон, індокриннації через "промивання мізків", заборони відвідувати школу та вчинення дій, що заважають соціальним службам здійснювати відповідний нагляд [6].

Крім того, Асамблея рекомендує Комітету Міністрів у разі необхідності вживати заходи щодо створення інформаційних центрів для вивчення діяльності неоекультів у країнах Центральної та Східної Європи (зокрема, в Україні – *І.Р.*) у межах програм допомоги цим країнам. Також передбачається створення Європейського Центру спостереження за діяльністю неоекультів з метою полегшення обміну інформацією між національними центрами.

Аналізуючи світову практику виявлення, запобігання та припинення протиправної діяльності неоекультів, ми дійшли висновку, що її умовно можна поділити на три рівні: міждержавний, державний та недержавний.

Міждержавний рівень (Євросоюз, міждержавні відносини) включає:

- підготовку декларацій, рекомендацій, резолюцій, конвенцій, закликів до урядів інших держав;
- обмін інформацією;
- укладання угод та спільні дії;
- створення та підтримку міжнародних центрів з вивчення діяльності неоекультів і їх осередків у різних державах;
- створення та підтримку недержавних центрів жертв і родин жертв неоекультів.

На державному рівні здійснюється розподіл функцій між:

1. Парламентською комісією, комісією при прем'єр-міністрі, урядом.

2. Міністерствами, міжвідомчими міністерськими координаційними органами.

3. Правоохоронними органами.

Парламентська комісія, комісія при прем'єр-міністрі, уряд спрямовують свої зусилля на: вдосконалення чинного законодавства; підготовку резолюцій, доповідей та рекомендацій; вивчення діяльності неоекультів; координацію дій державних органів; розробку та впровадження протекціоністської державної політики щодо традиційних церков.

Міністерства, міжвідомчі міністерські координаційні органи займаються: розробкою пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства, підготовкою відповідних внутрішньовідомчих інструкцій; створенням та наданням допомоги загальноосвітнім програмам; збором інформації щодо порушення прав і свобод громадян та законів представниками неоекультів; поширенням серед населення інформації щодо діяльно-

сті окремих неоекультів; внесенням відомостей про історію окремих віровчень та філософські погляди їх представників до навчальних програм загальноосвітніх шкіл і вищих навчальних закладів, видання відповідної навчальної літератури; підготовкою і проведенням науково-практичних конференцій та семінарів, зокрема міжнародних, з вивчення діяльності неоекультів; координацією спільних дій державних органів, недержавних організацій та зацікавлених осіб; створенням та підтримкою незалежних інформаційних центрів, а також відділень Європейського центру спостереження за діяльністю неоекультів; відмовою або зняттям з реєстрації окремих неоекультів; локалізацією негативних наслідків від самогубств, терористичних актів, втручання у внутрішні справи держави, масових заворушень та інших протиправних дій неоекультів.

До функцій правоохоронних органів входять: створення робочих груп при МВС та окремих підрозділів спецслужб; збір та аналіз інформації про протиправні дії представників неоекультів; профілактика порушень чинного законодавства представниками неоекультів; розповсюдження інформації про протиправну діяльність окремих неоекультів через ЗМІ; інформування та консультування відповідних державних органів; притягнення порушників чинного законодавства до кримінальної чи адміністративної відповідальності; локалізація негативних наслідків від самогубств, терористичних актів, втручання у внутрішні справи держави, масових заворушень та інших протиправних дій неоекультів, оперативний супровід релігійного середовища, контроль за окремими соціально-небезпечними неоекультами.

На недержавному рівні громадські організації, традиційні церкви та зацікавлені особи вирішують такі завдання: підтримка та координація діяльності інформаційних центрів спостереження за діяльністю неоекультів; підтримка та координація центрів жертв і родин жертв неоекультів; консультування відповідних державних, зокрема правоохоронних, органів, внесення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства; взаємодія з іноземними незалежними інформаційними центрами, Європейським центром спостереження за діяльністю неоекультів, а також з центрами жертв і родин жертв неоекультів; збір та обробка інформації про порушення прав і свобод громадян та чинного законодавства для розповсюдження її серед широких верств населення; підготовка матеріалів для науково-практичних конференцій та семінарів з вивчення діяльності неоекультів; видання літератури щодо загрози суспільству та його окремим громадянам від діяльності неоекультів; консультування зацікавлених осіб, родичі яких потрапили до "проблемних" неоекультів.

IV. Висновки

Для службовців законодавчих та виконавчих органів України має практичне значення досвід країн Європи та інших держав, що давно й ефективно застосовують цілий спектр форм державного втручання: створення відповідних законодавчих рамок умов, просвітительська діяльність, інформування громадськості про діяльність неокультів, у разі необхідності, попередження про їх небезпеку, допомога особам, які зазнали шкоди внаслідок діяльності неокультів, впровадження протекціоністської політики стосовно традиційних церков як носіїв національної культури. При формуванні державно-церковної політики потрібно використовувати положення рекомендацій та резолюцій ЄС у зв'язку з європейською інтеграцією України. Доцільно також спрямувати зусилля на залучення коштів та інших можливостей ЄС для створення державних і незалежних інформаційних центрів з вивчення неокультів та неурядових організацій жертв або родин жертв діяльності неокультів (зокрема, ця допомога передбачена Рекомендацією Парламентської Асамблеї Ради Європи "Протиправні дії сект" від 1999 р. № 1412).

Література

1. Бийсбервельд С. Свобода релігії в Нідерландах / С. Бийсбервельд // Модели церковно-государственных отношений США и Западной Европы : сб. науч. трудов. – К. : Институт філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, 1996. – С. 100–102.
2. Вайг Б. Ставлення держави до сект та "нових релігій" / Б. Вайг // Національна безпека і оборона. – 2000. – № 10. – С. 73–76.
3. Соціально-правове регулювання діяльності релігійних організацій : навч. посіб. / [Голотін С.І., Кальниш Ю.Г., Колосков В.В., Петрик В.М., Штоквиш О.А.]. – К. : Вид-во НА СБ України, 2001. – 78 с.
4. Моран Г. Испанская система отношений церкви и государства / Г. Моран // Модели церковно-государственных отношений стран Западной Европы и США : сб. науч. трудов. – К. : Институт філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, 1996. – С. 32–43.
5. Папастратос Х. Государственно-церковные отношения в Греции / Х. Папастратос // Модели церковно-государственных отношений США и Западной Европы : сб. науч. трудов. – К. : Институт філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, 1996. – С. 30–31.
6. Проблема новітніх рухів в Європарламенті // Людина і світ. – 1998. – № 8. – С. 31.
7. Робберс Г. Государство и церковь в Федеративной Республике Германия / Г. Робберс // Модели церковно-государственных отношений США и Западной Европы : сб. науч. трудов. – К. : Институт філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, 1996. – С. 111–112.
8. "Секти" і "культи" у Західній Європі: проблеми правового регулювання // Людина і світ. – 1997. – № 10. – С. 28–31.
9. Сьомін С.В. Деякі шляхи вдосконалення державно-церковних відносин із застосуванням європейського досвіду / С.В. Сьомін, В.М. Петрик // Збірник наукових праць Донецької державної академії управління. Серія: "Державне управління". – 2003. – Т. 4. – Вип. 21. – С. 296–306.
10. Торфс Р. Церковь и государство в Бельгии / Р. Торфс // Модели церковно-государственных отношений США и Западной Европы : сб. науч. трудов. – К. : Институт філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, 1996. – С. 20–21.
11. Феррари С. Церковь и государство в Западной Европе. Итальянская модель / С. Феррари // Модели церковно-государственных отношений США и Западной Европы : сб. науч. трудов. – Киев : Институт философии им. Г.С. Сковороди НАНУ, 1996. – С. 66–79.
12. Шорт Д. Моральне і релігійне виховання у школах Англії / Д. Шорт // Людина і світ. – 2002. – № 10. – С. 39–43.

Рябко І.В. Європейський досвід побудови системи відносин держави з релігійними організаціями

Анотація. У статті проаналізовано досвід побудови Європейської практики сучасних систем відносин держави з новітніми і традиційними релігіями. Досліджено основні елементи правового регулювання цих відносин. Зроблено їх порівняльний аналіз і запропоновано можливості використання світової практики у вітчизняній системі державно-церковних відносин.

Ключові слова: держава, релігійні організації, традиційні релігії, секти, неокультути, законодавча база.

Рябко И.В. Европейский опыт построения системы взаимоотношений государства с религиозными организациями

Аннотация. В статье проанализирован опыт построения европейской практики современных отношений государства с новыми и традиционными религиями. Исследованы основные элементы правового регулирования этих отношений. Сделан их сравнительный анализ и предложены возможности использования мировой практики в отечественной системе государственно-церковных взаимоотношений.

Ключевые слова: *государство, религиозные организации, традиционные религии, секты, неокульты, законодательная база.*

Ryabko I. The European Experience of Building the Systems of Relations Between Government and Religious Organizations

Annotation. *European practice of modern relations between government and new as well as traditional religions is analysed. The main elements of legal regulation of these relations are investigated. Their comparative analysis is made and the possibilities of application the international practice in national system of relations between church and government is proposed.*

Key words: *the government, religious organisations, traditional religion, sect, new religious organizations, the legislative base.*